

Halikarnassoslu Dionysios'ta Biçem ve *Hypsos*

Esengül Akıncı Öztürk

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
Denizli. eakinci@pau.edu.tr

STYLE AND *HYPPOS* IN DIONYSIUS OF HALICARNASSUS

Abstract

In this paper, I will discuss the question of how Dionysius of Halicarnassus relates the category of the hypsos (the sublime) to the types of styles and his theory of composition. In his rhetorical works, he frequently uses the terms hypsos and hypsēlos when evaluating especially the styles of classical orators and writers. As a representative of Greek classicism in Augustan period, Dionysius considers so much of ancient Greek writing to be sublime. Even though Dionysius utilizes the concept of the sublime mainly in the context of composition and style, for him hypsos is not identical with grand or elevated style. It also concerns the greatness of thought and emotion, as well as style involving figures, diction and composition.

Keywords: Dionysius of Halicarnassus, *Hypsos*, *Hypsēlos*, The Sublime, Greek Classicism, Sources of the Sublime, Elevated Style.

Öz

Bu makalede, Halikarnassoslu Dionysios'un hypsos (yücelik) kategorisini üslup türleri ve kompozisyon teorisyle nasıl ilişkilendirdiği sorusu ele alınacaktır. Dionysios hitabet sanatı üzerine yazdığı eserlerde, özellikle Klasik Dönem hatip ve yazarlarının biçemlerini değerlendirirken hypsos ve hypsēlos terimlerini sıklıkla kullanmıştır. Augustus dönemi Grek klasisizminin temsilcilerinden biri olarak Dionysios, Klasik Hellen yazınının büyük bir kısmını yüce (hypsēlos) olarak değerlendirmektedir. Dionysios hypsos kavramını çoğunlukla biçem ve kompozisyon bağlamında kullanmış olmasına karşın, ona göre hypsos büyük ya da yüksek stille bir ve aynı şey değildir. Hypsos kategorisi figür, diksiyon ve kompozisyonu da barındıran stilin yanı sıra düşüncenin büyüklüğü ve duyguyu da konu edinir.

Anahtar Sözcükler: Halikarnassoslu Dionysios, *Hypsos*, *Hypsēlos*, Yücelik, Grek Klasisizmi, Yüceliğin Kaynakları, Yüksek Stil.

Augustus'la başlayan *Principatus* Dönemi'nde birçok alanda olduğu gibi edebiyatta da önemli birtakım değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bunların başında, Asia biçeminden uzaklaşıp, özellikle dilde öz ü yakalamayı hedefleyen Attika biçemine, yani Klasik Dönem'deki Hellen yazınına geri dönüş gelmektedir¹. Bu kontekste, Halikarnassoslu Dionysios ve Kalekteli Caecilius, Augustus dönemi Grek klasisizminin ve Attisizmin önde gelen temsilcileridir². Bu yazarlar, klasik geleneğin yeniden canlandırılması amacıyla Klasik Dönem hatip ve yazarlarının eserlerini değerlendirirken, ὑψος (*hypsos* / yücelik) kavramına sıklıkla başvurmuşlardır³. Innes'in de belirttiği gibi, teknik bir retorik terimi olarak *hypsos*, ilk olarak MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı

sında Dionysios ve Caecilius'un hitabet üzerine yazmış oldukları eserlerde kullanılmış ve böylece *hypsos* terminolojisi Attisizmin yükselişiyle birlikte yaygınlık kazanmıştır⁴.

Klasik Dönem yazının yüce (*hypselos*), yani mükemmel ve seçkin olarak değerlendirilen bu hatipler, çoğu Hellenistik yazarın tumturaklı ve bir o kadar da gösterişli biçimine itiraz ederek, *hypsos* terminolojisini tercih etmiş ancak yine de okuyucu üzerinde büyük etki yaratacak bir tarzı bulmaya çalışmışlardır⁵. Onlar için böyle bir tarz, Attika biçimine özgü berraklık ve etkileyciliği birleştiren kompozisyon (*synthesis*) sanatında yaratılabilir. Yani Dionysios ve Caecilius'a göre, Klasik Hellen yazını model alınır, "ideal" tarza ulaşılabilir (Voit 1934: 4. bölüm; De Jonge 2014: 327-328). Nitekim Attisizmde edebiyat eleştirmenlerinin dikkati sözcük seçiminden çok sözcüklerin kompozisyonuna yoğunlaşmıştır. Buna göre kompozisyon fikirlerin yüce, zengin ve güzel görünmesini sağlayan unsurların başında gelir. Ayrıca Longinus ve Dionysios, metinleri genel olarak basit, orta ya da yükseltilmiş olarak sınıflamanın ötesinde, belirli bir cümle ya da pasaja yüksek ton kazandıran özel edebi etkiyle de ilgilenmişlerdir (Bkz. De Jonge 2012: 274).

Doğal olguların ya da edebiyat dışındaki sanat eserlerinin büyüleyici yüceliğinin (*hypsos*) yanı sıra sözcükler, ifadeler ya da metinler de yüce (*hypselos*) olabilir ki, bu da hem yazarı hem de okuyucuyu buldukları seviyenin çok üstüne yükseltebilir. Çünkü yazar ilham almış olarak, okuyucu ise *ekstasis* hâlinde betimlenir. *Hypsos* teriminin buradaki harfiyen anlamı, Pausanias'ta (I.33.6) da gördüğümüz gibi yüksekliktir. Bu kavramın taşıdığı temel anlamlardan bir diğeri de etkileyciliktir. Ne Longinus ne de Dionysios *hypsos* kavramının formel bir tanımını vermemiş olsalar da *hypsos* genellikle "insan üstü" bir şey olarak karakterize edilmiştir. Çünkü yücelik ya da yüksek olan, sıradanlığı ve alışlagelmiş olanı aşmaktadır (Porter 2016: 4, 214; De Jonge 2012: 276-277).

Bunun en açık ifadesini Dionysios'tan oldukça etkilenmiş olan Longinus'un *Peri Hypsōus* (*Yücelik Üzerine*) adlı eserinin sekizinci bölümünde sıraladığı yüce yazının beş kaynağında görmek mümkündür. Longinus'un da ifade ettiği üzere, yüce yazının ilk ve en önemli kaynağı tanrı ve kahramanların eylemleridir. Yani tıpkı Homeros'ta gördüğümüz gibi, tanrı ya da kahramanlarla ilgili büyük fikirlerin kavranıp ifade edilmesidir. Böylece *hypsos*, "büyük bir zihnin yansımasıdır." (Longin. *Sublim.* 9.4-11). Bu, *hypsos*'un bazen "düşüncenin büyüklüğü" olarak da ifade edilen ilk kaynağıdır. *Hypsos*, yazarı da tanrısal kılar ve tanrının muazzam zihin seviyesine çekip yükseltir. Bu nedenle, *hypsos* yazarları yarı tanrılar (ισόθεοι) olarak da nitelendirilir (Longin. *Sublim.* 4.6, 16.2, 35.2 ve 36.1. Ayrıca bkz. Segal 1959: 123-124). Bununla birlikte *hypsos* metin, okuyucuyu şaşkına çevirerek kendini kaybetmesine, kendinden geçmesine (*ekstasis*) de neden olur⁶. Demek ki büyük yazın ikna etmekten çok, okuyucu üzerinde *hypsos* etkisi olarak da adlandırılan esinlenme, merak etme ve kendinden geçme duygularını yaratmayı amaçlamaktadır. Bu, *hypsos*'un en temel yönlerinden biridir. Yazar, metindeki seslerin ritmini ve sözcüklerin yerini değiştirmek suretiyle de *hypsos* etkisi yaratabilir. Yazar ve okuyucuyla ilgili işte bu betimlemeler *hypsos*'un kimi zaman kısaca "duygu" olarak ifade edilen ikinci kaynağını oluşturur. Buna göre yüce yazın hem çok güçlü duygulardan kaynaklanmalı hem de çok güçlü duygular yaratmalıdır. Longinus bunu coşkulu ve esinlenmiş ruh hâli olarak adlandırmaktadır. *Hypsos*'un diğer üç kaynağı ise şunlardır: Büyük ya da yüce yazın, uygun stilistik figürler ve metaforlar kullanılmalı, asil bir ifade şekline sahip olmalı ve sözcüklerin düzenlenmesi mükemmel bir kompozisyon hâlinde olmalıdır⁷. Longinus'un açıkça ifade ettiği bu özellikler temelde, ünlü edebiyat eleştirmeni ve hatip Halikarnassoslu Dionysios'ta da vardır.

Halikarnassoslu Dionysios, *hypsos* üzerine ayrı bir eseri olmamasına karşın, *Peri tōn Arkhaiōn Rhētorōn* (*Eski Hatipler Hakkında*), *Peri Syntheseōs Onomatōn* (*Kelimelerin Düzenlenmesi Hakkında*) ve *Epistolē pros Gnaion Pompēion* (*Gnaeus Pompeius'a Mektup*) başlıklı eserlerinde Klasik Dönem yazar ve hatiplerinin yazım ve kompozisyon stillerini değerlendirirken, *hypsos* (ὑψος) ve *hypselos* (ὑψηλός) kavramlarını da sıklıkla kullanmıştır. Dionysios'un tarz ve kompozisyonu konu edinen hitabet sanatı hakkındaki bu çalışmalarında *hypsos* terimi önemli bir yer tutmaktadır. Donadi ve Kallendorf gibi yorumcular, Dionysios'un eserlerinde *hypsos* kavramına yalnızca biçimsel bir kategori olarak yer verdiğini düşünürler ve onlara göre *hypsos* yalnızca yüksek stil anlamına gelir (Donadi 2001: 514; Kallendorf vd. 1994: 1357). Ancak De Jonge'nin de açıkça ortaya koyduğu gibi, Dionysios *hypsos* terimini biçimin yanı sıra, yüce yazının yazar ve okuyucu üzerinde yarattığı etkiyi karakterize etmek için de kullanmıştır (De Jonge 2012: 282). Dolayısıyla Dionysios'un sözcükler, kompozisyon ve ritim

üzerine tartışmalarında *hypsos* terminolojisi önceliklidir. Ayrıca bir metin içindeki pasajın tarzı da *hypsos* olarak nitelendirilebilir ki, Dionysios büyük ya da yüksek tarzı (ὁ χαρακτήρ ὑψηλός), yalın (ἰσχνός) olarak adlandırılan üsluptan ayırt etmek için özellikle *hypselos* sıfatına başvurmuştur. Ancak *hypselos* sıfatı tek bir sözcük ya da ifadenin ortaya koyduğu spesifik etkiyi betimlemek için de kullanılabilir. Bununla birlikte *hypsos*'un kaynaklarından biri olarak kabul edilen kompozisyon için de *hypselos* kavramı belirleyicidir, çünkü sözcüklerin düzeni fikirlerin de yüce görünmesini sağlar. Buna göre yüce, "*hypsos* etkisi" yaratan üslupta genellikle yardımcı öğeler arasında yer alır ve yazarın tartışmasına belli bir güç katar (Porter 2016: 230; De Jonge 2012: 283-284).

Dionysios, Attika hatip ve yazarlarının üsluplarını karşılaştırmalı olarak analiz ettiği *Peri tōn Arkhaiōn Rhētorōn (Eski Hatipler Hakkında)* adlı eserinde Lysias'ın biçimini özellikle *hypsos* kavramı üzerinden tartışmaktadır. Ona göre, Lysias yalın yazın biçimini kullanmaktadır. Bu üslubun değeri hoşnutluk yaratan bir güzellikte, yani zarif ve çekici olmasında yatmaktadır. Demek ki Lysias düşüncelerini açık ve duru bir şekilde ortaya koyma becerisine sahiptir. Ancak Dionysios için Lysias'ın üslubunda yüce ve çarpıcı olan hiçbir şey yoktur. Dionysios bu eleştirisini şöyle dile getirir (Dion. Hal. Lys. 13.23.5-14):

ὑψηλὴ δὲ καὶ μεγαλοπρεπὴς οὐκ ἔστιν ἡ Λυσίου λέξις οὐδὲ καταπληκτικὴ μὰ Δία καὶ θαυμαστὴ οὐδὲ τὸ πικρὸν ἢ τὸ δεινὸν ἢ τὸ φοβερὸν ἐπιφαίνουσα οὐδὲ ἀφὰς ἔχει καὶ τόνους ἰσχυροὺς οὐδὲ θυμοῦ καὶ πνεύματός ἐστι μεστὴ οὐδ', ὥσπερ ἐν τοῖς ἡθεσίῃ ἐστι πιθανή, οὕτως ἐν τοῖς πάθεσιν ἰσχυρὰ οὐδ' ὡς ἡδῦναι καὶ πείσαι καὶ χαριεντίσασθαι δύναται, οὕτω βιάσασθαι τε καὶ προσαναγκάσαι. ἀσφαλὴς τε μᾶλλον ἔστιν ἢ παρακεκινδυνευμένη καὶ οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχὺν ἰκανὴ δηλῶσαι τέχνης, ἐφ' ὅσον ἀλήθειαν εἰκάσαι φύσεως.

Lysias'ın üslubu yüce veya muhteşem değildir. Bizi kesinlikle heyecanlandırmaz ya da hayrete düşürmez; ne de acıyı, güçlüyü veya korkutucuyu tasvir eder. Yine ne dinleyicinin dikkatini çekme ve kendinden geçmiş halde merakta bırakma gücüne sahiptir ne de enerji ve ilham doludur. Ne duyguları tasvir etme gücü ahlaki konulardaki ikna etme kabiliyetiyle, ne de eğlendirme, ikna etme ve cezbetme kapasitesi seyirciyi sürükleme ve zorlama kabiliyetiyle eşit güçtedir. Bu maceracı olmaktan ziyade güvenli bir üsluptur. Hitabet sanatı sergilemekten çok, insan doğasına dair gerçekleri tasvir etmeye daha uygundur.

Dionysios burada Lysias'ın üslubunu karakterize ederken aynı zamanda yüce yazının özelliklerinden de bahsetmektedir. Şöyle ki bu üslup Lysias'ın kullandığı üsluptan farklı olarak yazar ya da okuyucuda merak uyandırmaktadır. "Merak", "hayranlık" ya da "şaşıklık uyandıran" anlamında kullanılan *thaumastos* (θαυμαστός) terimi, yüce yazının etkilerini tarif etmek için kullanılan sıfatların başında gelmektedir. Benzer şekilde, "korkutucu" ve "güçlü" sıfatları da *hypsos* etkisini ve dolayısıyla yüce yazını betimlemek için başvurulan terimler arasındadır. Ayrıca, Lysias'ın üslubunda bulunmayan ancak yüce yazın tarzının temel özelliklerinden bir diğeri ise, metnin ilham yüklü olmasıdır. Bunun yanı sıra başarısızlığı dahi göze alıp yüksek standardı hedefliyor olması, son derece güvenli olan yalın üsluptan farklı olarak, yüce üslubu cüretkar, yani "maceracı" olarak da öne çıkarmaktadır⁸ (De Jonge 2012: 285). Dionysios her ne kadar, kendisinin de tercih ettiği ve karma üslubun (μικτός) unsurlarından biri olan berraklık konusunda Lysias'ı örnek olarak gösterse de Lysias'ın yüce yazın için çabaladığını ancak bunu yakalayacak güç ve kapasitede olmadığını düşünür (Dion. Hal. Lys. 28; Porter 2016: 215).

Dionysios, Lysias'ı Isokrates'le bu açıdan karşılaştırır ve Isokrates'in biçimini *hypselos* olarak nitelendirir (Dion. Hal. Isoc. 3.59.15-18):

ὑψηλότερός ἐστιν ἐκείνου κατὰ τὴν ἐρμηνείαν καὶ μεγαλοπρεπέστερος μακροῦ καὶ ἀξιωματικώτερος. θαυμαστόν γὰρ δὴ καὶ μέγα τὸ τῆς Ἰσοκράτους κατασκευῆς ὕψος, ἡρωικῆς μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνης φύσεως οἰκεῖον.

Isokrates, ifade bakımından daha yücedir; hem çok daha etkileyici hem de daha asildir. Isokrates'in sanatının bu yüceliği gerçekten de büyük ve mükemmel olup, insanlardan ziyade kahramanlara (=yarı tanrılara) uygun ruha sahiptir.

Isokrates'in *hypselos* biçiminin öncülerinden olduğunu vurgulayan Dionysios, onun yüce üslubun (*hypselē lexis* [ὑψηλὴ λέξις]) birçok özelliğini taşıdığını belirtmektedir. Her *hypsos* yazarında olduğu gibi, Isokrates'in sanatı da insanüstü bir doğaya sahiptir. Bu da *hypselos*

biçeminin en başta gelen özelliklerinden biridir. Dionysios, Lysias ve Isokrates arasındaki üslup farkını daha açık olarak ortaya koyabilmek için, iki hatibi ünlü heykeltıraşlarla karşılaştırır. Lysias, Kalamis ve Kallimakhos'ta görüldüğü gibi, daha "küçük" ve "insani konuları" büyük bir ustalikle işlerken, Isokrates ise Pheidias ve Polykleitos gibi heykeltıraşların yaptıklarına benzer şekilde "büyük" ve daha "tanrısal konulara" eğilmektedir. Böylece Dionysios, Isokrates'i *hypsos* kavramı çerçevesinde Lysias'tan üstün tutmaktadır. Ona göre Isokrates, insanla ilgili sıradan konular değil ulvi, aşkınsal konular üzerinde durmaktadır. Dionysios, Isokrates'in başarısını zihinsel kapasitesinin doğal olarak yüksek olmasına bağlamaktadır. Çünkü *hypsos*, yazarı bir şekilde tanrının muazzam zihin seviyesine yükselmektedir. Eş deyişle, *hypsos* engin bir zihnin yansımasıdır⁹.

Dionysios, Demosthenes'in yazım tarzını da *hypsēlos* olarak karakterize etmektedir. Ona göre Demosthenes, hiç kimsenin başaramadığı şekilde yalın, orta ve yüksek stilleri ustaca harmanlamıştır (Dion. Hal. *Dem.* 33.203.3-15). Demosthenes karma stilin kusursuz örneğidir. Çünkü söylevleri kimi zaman ciddi, sade ve asilken, bazen tereddütlü ve bozuk, bazen ise ahenkli ve kompakttır; bazen nazikçe okşayıp dinleyicileri duygulandırırken, kimi zaman kibarca ciddi olmaya davet etmektedir (Dion. Hal. *Dem.* 43.224.5-18). Dionysios, Demosthenes'in nutuklarının büyük bir duygusal etki de yarattığını belirtir. Bu, dinleyici ya da okuyucuyu kendisinden geçiren (ἐνθουσιῶ), aklını başından alan *hypsos* etkisinden başka bir şey değildir. Isokrates ile Demosthenes'i bu açıdan karşılaştıran Dionysios, Demosthenes'in üstünlüğünü şöyle ortaya koymaktadır (Dion. Hal. *Dem.* 22.176.15-17):

ὅταν δὲ τῶν Δημοσθένους τινὰ λάβω λόγων, ἐνθουσιῶ τε καὶ δεῦρο κάκειῖσε ἄγομαι, πάθος ἕτερον ἐξ ἑτέρου μεταλαμβάνων, ἀπιστῶν, ἀγωνιῶν, δεδιῶς, καταφρονῶν, μισῶν, ἐλεῶν, εἰνοῶν, ὀργιζόμενος, φθονῶν, ἅπαντα τὰ πάθη μεταλαμβάνων, ὅσα κρατεῖν πέφυκεν ἀνθρωπίνης γυνώμης

Demosthenes'in nutuklarından birisini ele aldığım zaman kendimden geçerim; başım döner, heyecanlanırım. Duygudan duyguya kapılırım; inanmamamak, ızdırıp, dehşet, aşağılama, nefret, acıma, iyi niyet, öfke, kıskançlık duyguları arasında kalırım ki, bu da insanın zihnini etki altına alır.

Dionysios burada yüce metinlerin özel bir etkisini konu edinmektedir. Bu hem dinleyici hem de yazara ilham verip yükselten *hypsos* etkisidir. Ayrıca burada çok açık olarak *hypsos* etkisi ile *hypsēlos* biçiminin birbirinden ayrı tutulmuş olması da önemlidir. Kaldı ki *hypsos* yalnızca yüksek stile dayanmaz, yalın ve basit sözcükler aracılığıyla da varlık kazanabilir. Kendinden geçme, duygusal dönüşümler yaşama, dinleyicinin zihnini etki altına alma gibi betimlemeler, *hypsos* etkisini karakterize eden en belirgin ifadelerdir. Bu da göstermektedir ki Demosthenes'in edebi üstünlüğü ve mükemmelliğini ortaya koymak için *hypsos* kavramı oldukça belirleyici olup, *hypsos* yalnızca stilden ibaret değildir¹⁰.

Dionysios, Demosthenes'in söz söyleme sanatını konu edindiği eserinde Platon'un stilini de eleştirmiştir. Ancak Gnaeus Pompeius, bu eleştiriye kesin bir dille itiraz etmiştir. Dionysios, *Gnaeus Pompeius'a Mektup'ta* bu itiraza cevap vermeye çalışmaktadır. Şöyle ki Dionysios Platon'un üslubunu yalın ve büyük stilin bir karması olarak nitelendirmiştir. Platon'un yalın üslupla yazdığı metinleri olumlu karşılar ancak yüce stilin (ὕψηλὴ λέξις) bir örneği olarak *Phaedrus* diyalogundan bir pasajı inceler ve buradaki şiirsel tona ve dile açıkça itiraz eder¹¹ (Dion. Hal. *Dem.* 7.139-140). Buna karşılık Pompeius, Platon'un böylesi riskli bir üsluba da yer vermesini, eleştiri konusu ya da eksiklik değil, aksine takdir gerektiren bir girişim olarak değerlendirir; çünkü ona göre Platon da dahil hiçbir yazar risk almadan başarı elde edemez¹². Demosthenes'i üslup bakımından Platon'dan üstün tutan Dionysios, Pompeius'un itirazına şu karşılığı verir (Dion. Hal. *Pomp.* 2.16):

οὐδὲν διαφερόμεθα πρὸς ἀλλήλους· οὐ γὰρ ὁμολογεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἐπιβαλλόμενον μεγάλοις καὶ σφάλλεσθαι ποτε, ἐγὼ τὲ φημι τῆς ὑψηλῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς καὶ παρακεκινδυνευμένης φράσεως ἐφιέμενον Πλάτωνα μὴ περὶ πάντα τὰ μέρη κατορθοῦν, πολλοστὴν μὲντοι μοῖραν ἔχειν τῶν κατορθουμένων τὰ διαμαρτανόμενα ὑπ' αὐτοῦ. καὶ καθ' ἐν τοῦτο Πλάτωνα φημι λείπεσθαι Δημοσθένους, ὅτι παρ' ᾧ μὲν ἐκπίπτει ποτὲ τὸ ὕψος τῆς λέξεως τῶν λόγων εἰς τὸ κενὸν καὶ ἀηδές, παρ' ᾧ δὲ οὐδέποτε ἢ σπανίως γε κοιμίδῃ.

Aramızda aslında bir anlaşmazlık yok, çünkü büyük şeyler başarmayı arzulayan bir insanın bazen başarısız olduğunu siz de kabul etmektesiniz. İfadelerinin yüce, etkileyici ve cüretkar olmasını amaçlayan Platon'un her seferinde başarılı olmadığını

söylüyorum; fakat onun bu başarısızlıkları başarılarının yanında sadece küçük bir kısımdan ibarettir. Platon'un Demosthenes'ten bu açıdan daha düşük seviyede olduğunu söylüyorum ki, onda stilin yükselmesi bazen boşluğa ve sıkıntıya düşürür; oysa Demosthenes'te böyle bir şey asla olmaz ya da çok nadiren olur.

Dionysios her ne kadar Platon'un kimi zaman kullandığı şiirsel üslubu eleştirse de genellikle onu da yüce yazının önde gelen temsilcileri arasında görür¹³ (De Jonge 2012: 295). Pompeius ve Dionysios arasındaki bu diyalog, Augustus döneminde yücelik ve yüce biçem hakkında yoğun bir tartışmanın yapıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak klasik geleneği yeniden canlandırmayı amaçlayan bu yazarların böyle bir tartışma yürütmeleri son derece doğaldır¹⁴.

Dionysios, kompozisyon üzerine kaleme aldığı *Kelimelerin Düzenlenmesi Hakkında* adlı eserinde de *hypsos* kavramı ve yazını hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hatta De Jonge ve Porter'e göre, Dionysios hitabet ve edebiyat eleştirisine en "özgün" katkıları bu çalışmasında yapmıştır (De Jonge 2008: 42; Porter 2016: 230). Dionysios, kompozisyonu sözcük seçiminden daha etkili bulduğu için, bu eserin temel konusunu sözcüklerin metin içinde nasıl düzenlenmesi gerektiği, yani *synthesis* oluşturmaktadır¹⁵. Kabaca, yirmi altı bölümden oluşan bu eserin ilk beş bölümünde, özellikle Homeros ve Herodotos'tan alıntılar yapılmak suretiyle kompozisyonun önemi ve edebi etkisi tartışılmaktadır. Devamındaki dört bölümde ise sözcük, ifade ve cümleler seviyesinde üç kompozisyon aktivitesi, yani kompozisyondaki temel düzenleme (ἀρμογή), ünitelerin yapısal olarak biçimlendirilmesi (σχηματισμός) ve ana unsurlarda ekleme ve çıkarma yoluyla değişiklik yapılması (μετασκευή) ele alınmaktadır. Daha sonraki on bölüm kompozisyonun iki ana amacının "haz" (ἡδονή) ve "güzellik" (καλόν) olduğunu ve bu amaçlara da melodi, ritim, uygunluk ve çeşitlilikle ulaşılabileceğini savunmaktadır. Yirmi bir ile yirmi dördüncü bölümler arasında kompozisyon türleri üzerinde durulmakta, αὐστηρά (yalın), γλαφυρά (akıcı / gösterişli) ve εὐκράτος (ara / karma) olmak üzere üç kompozisyon türü konu edilmektedir¹⁶. Eserin son iki bölümünde ise nesir ve şiir karşılaştırmalı olarak incelenmektedir (De Jonge 2008: 43-44).

Dionysios'a göre iyi bir fikir güzel bir dille donatılmadığında hiçbir yararı olmayacağı gibi, uygun bir düzenlemeyle süslenmeden de sade ve şık bir ifade oluşturmaya çalışmak boşunadır (Dion. Hal. *Synt.* 3.9.9-16). Dolayısıyla Dionysios için sözcük seçiminden çok, sözcüklerin etkili bir şekilde düzenlenmesi daha değerli bir edebi girişimdir. Sözcüklerin seçimi anlam ve fikre bağlıdır; oysa kompozisyon estetik nitelikleri öne çıkarır. Ritim, melodi ve uyum gibi estetik nitelikler anlam için birer aksesuar olmalarına karşın, kendi başlarına, yani içkin olarak da değerlidir. Diğer bir deyişle bir metnin güzelliği, kullanılan sözcüklerde değil, onların doğru bir şekilde bir araya getirilmesinde yatar. Dionysos'un deyişimiyle "kompozisyon sözcüklerin seçiminden çok daha önemlidir." (ὅτι μείζονα ἰσχύει τῆς ἐκλογῆς ἢ σύνθεσις) (Dion. Hal. *Synt.* 4.19.18). Dionysios, bunu temellendirmek için karma (εὐκράτος) stili kullanan Homeros'un *Odysseia* destanından ve yalın (αὐστηρά) stile başvuran Herodotos'un *Gyges* ve *Kandaules* hikayelerinden kimi pasajları örnek olarak gösterir ve şu genel sonuca varır: Stilin cazibesi sözcüklerin güzelliğinden çok, onların etkili bir şekilde düzenlenmesinden kaynaklanır (Dion. Hal. *Synt.* 3.9.6-9, 14.9-18). Buna göre kompozisyonun kendisi yüce olabileceği gibi, kompozisyon aynı zamanda fikirlerin "yüce, zengin, güçlü ve güzel" (ὕψηλὰ καὶ πλούσια καὶ ἄδρὰ καὶ καλὰ) görünmesini de sağlar (Dion. Hal. *Synt.* 4.20.8-9).

Kompozisyonun iki temel amacı olan haz ve güzelliğe ulaşmak için gereken ritim ve ahenk gibi estetik özellikler stil için çoğunlukla birer aksesuar ya da yardımcı öge olarak kabul edilmesine karşın, kimi zaman stil için zorunlu nitelikler olan anlam ve açıklığın önüne geçmektedir. Başka bir deyişle estetik unsurlar haz ve mükemmelliğin ilk ve nihai belirleyicisidir. Söz konusu bu yardımcı öğeler ya da estetik özellikler bütünüyle yüce stile özgüdür. Sözcüklerin farklı ve yeniden düzenlenmesi (*metathesis*) büyük estetik etkiler yaratır. Bu da demektir ki sözcükler ve anlamlar tek başlarına estetik özelliklerden yoksundur. Öyleyse söz söyleme sanatı olmadan anlam iletilemez. Ancak bu, kompozisyonu tartışmalı bir şekilde anlamın önüne geçirmekte ve böylece *hypsos*'un beşinci kaynağı olan *synthesis*'in üstünlüğünü açıkça vurgulamaktadır (Porter 2016: 230-232).

Böylece, başta Dionysios olmak üzere, Augustus dönemi Grek klasisizminin temsilcileri ilgiyi *ekloge*'den *synthesis*'e yöneltmiştir. Çünkü bu eleştirmenler, kompozisyonu *hypsos*'un en etkili kaynaklarından biri olarak değerlendirmişlerdir. Nitekim Dionysios, sözcüklerin düzenlenmesi ve ahenk gibi estetik konular üzerinde durarak, sıradan sözcüklerin açıklığı

ile kompozisyonun etkileyiciliğini birleştirmiş ve Asia biçeminin gösterişli dilinden uzaklaşmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte Dionysios için kompozisyonun yanı sıra, düşüncenin büyüklüğü, duygu, figür ve diksiyon da *hypsos*'un vazgeçilmez kaynakları arasındadır. Öyleyse Dionysios'un Klasik Hellen yazınına dair kritiği ve kompozisyon hakkındaki özgün fikirleri açıkça göstermektedir ki *hypsos* kavramı dönemin edebiyat eleştirisinde önemli bir role sahiptir.

NOTLAR

1. Ayrıntılı tartışma için bkz. Bowersock 1985; Grube 1995: 212; Hidber 2006; Sönmez Yakut 2017: 80-81. Ayrıca söz söyleme sanatının bu biçimleri hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Özaktürk 2000: 221-227.
2. Klasisizm ve Attisizm birbirleriyle yakından ilişkili ancak farklı akımlardır. Klasisizm MÖ 1. yüzyılda ortaya çıkarak birçok şehirde ve çeşitli sanat alanlarında kendini göstermiştir. Attisizm ise daha sonra Roma'da ortaya çıkmış ve buradan diğer bölgelere yayılmıştır. Ancak Attisizmin ortaya çıkışıyla ilgili farklı görüşler söz konusudur. Bkz. Gelzer 1979:13; Wisse 1995: 74-77.
3. Hatta Caecilius ve daha sonra Longinus, *Peri Hypsous (Yücelik Üzerine)* başlıklı eserler yazmışlardır. Caecilius'un kitabı günümüze ulaşmamıştır. Longinus'a atfedilen kitabın ise onun tarafından yazılıp yazılmadığı kesin olmadığı gibi, tarihi de bilinmemektedir. Bkz. Russel 1995: 145-148; De Jonge 2012: 273; Porter 2016: 1-4.
4. *Hypsos*, MÖ 1. yüzyıldan önce tarzla ilgili edebi bir kavram olarak değerlendirilmemiş, daha çok yazarın yüksek ahlaki karakteriyle ilişkilendirilmiştir. Yani *hypsos* kavramı, Dionysios ve Caecilius'tan önce ne "büyük ya da yüce tarz" (ὁ χαρακτήρ ὑψηλός) ne de özellikle Longinus'un üzerinde durduğu "*hypsos* etkisi" bakımından ele alınmıştır. Bkz. Innes 2002: 273-274; De Jonge 2012: 281.
5. Nitekim C. Licinius Calvus gibi Attisizmin önde gelen temsilcileri, sade bir dil ve yalın stili benimseyerek Asia biçimine itiraz etmişlerdir. Özellikle Lysias ve Hyperides'i kendilerine model alan bu yazarlar, örneğin Cicero'nun stilini eleştirmişlerdir. Bkz. De Jonge 2008: 12.
6. Longin. *Sublim.* 1.4; Dodds 1951: 77. Bu da göstermektedir ki *hypsos* kategorisi, amacı temelde ikna etmek olan retorikle sınırlı değildir, retoriği de aşar. Bkz. Porter 2016: 8; De Jonge 2012: 274.
7. Baker 2004: 304; Longinus'un bu konudaki fikirlerinin tartışıldığı ayrıntılı anlatım için bkz. Doran 2015: 59-81; De Jonge 2012: 277-281.
8. Platon'un stili hakkındaki tartışmada da görüleceği üzere, yüce yazının başarısızlıkla sonuçlanabilecek riskli bir doğası söz konusudur.
9. Dion. Hal. *Isoc.* 3.59.18-60.7: δοκεῖ δὴ μοι μὴ ἄπο σκοποῦ τις ἂν εἰκάσαι τὴν μὲν Ἰσοκράτους ῥητορικὴν τῇ Πολυκλείτου τε καὶ Φειδίου τέχνῃ κατὰ τὸ σεμνὸν καὶ μεγαλότεχνον καὶ ἀξιωματικόν, τὴν δὲ Λυσίου τῇ Καλάμιδος καὶ Καλλιμάχου τῆς λεπτότητος ἕνεκα καὶ τῆς χάριτος. ὡς περ γὰρ ἐκείνων οἱ μὲν ἐν τοῖς ἐλάττοσι καὶ ἀνθρωπικοῖς ἔργοις εἰσὶν ἐπιτυχέστεροι τῶν ἐτέρων, οἱ δ' ἐν τοῖς μείζοσι καὶ θειοτέροις δεξιώτεροι, οὕτως καὶ τῶν ῥητόρων ὁ μὲν ἐν τοῖς μικροῖς ἐστὶ σοφώτερος, ὁ δ' ἐν τοῖς μεγάλοις περιττότερος, τάχα μὲν γὰρ καὶ τῇ φύσει μεγαλόφρων τις ὦν, εἰ δὲ μή, τῇ γε προαιρέσει πάντως τὸ σεμνὸν καὶ θαυμαστὸν διώκων. Ayrıca bkz. De Jonge 2012: 287-288; Porter 2016: 215-216.
10. Dionysios'un, *hypsos* kavramı çerçevesinde Demosthenes hakkındaki değerlendirmesiyle ilgili bkz. Porter 2016: 219-225; De Jonge 2012: 286-287.
11. Burada konu edilen pasaj *Phaedrus* 237 olup, Dionysios bu pasajı yüce stile bir örnek olarak göstermekten çok, *Phaedrus* 237a'daki şiirsel tonu ve dili eleştirmek için seçmiştir. Dionysios, Platon'un *hypsos*'a örnek oluşturduğunu belirtirken, onun bütün eserlerini göz önünde bulundurmakta, belirli bir örnek pasajı ya da metni işaret etmemektedir. Benzer şekilde, Dionysios, Isokrates ve Demosthenes'in stillerini de *hypsēlos* olarak değerlendirirken, genellikle belli bir pasajdan hareketle değil, onların eserlerini bir bütün olarak ele almaktadır. Bunu Dionysios'un ifadelerinde şu şekilde görmek mümkündür: "ὅταν μὲν τινα τῶν Ἰσοκράτους ἀναγινώσκω λόγων", "ὅταν δὲ τῶν Δημοσθένους τινα λάβω λόγων" (Dion. Hal. *Dem.* 22.176).
12. Dionysios, Pompeius'un bu eleştirisini söz konusu mektubunda alıntı olarak verir. Bkz. Dion. Hal. *Pomp.* 2.231.16-19.
13. Ayrıca Dionysios'un Platon'u bir *hypsos* yazarı olarak görmesinin nedeni, tıpkı Isokrates ve Demosthenes'te olduğu gibi, onun eserlerinin de *hypsos*'un ana kaynaklarını barındırıyor olmasıdır.

14. Dionysios, tarih yazınına değerlendirirken de sıklıkla *hypsos* kavramına başvurmaktadır. *Peri Mimēseōs (Taklit Üzerine)* adlı eserinde Herodotos ve Ksenophon'un stillerini karşılaştırır. Ona göre Ksenophon sözcüklerin seçimi, arılığı ve düzenlenmesi bakımından üstün olmasına karşın, Herodotos'taki yücelikten yoksundur. Dionysios, Thukydides hakkında yazdığı eserinde de belirttiği üzere, tarih yazımının etkileyici, asil ve çarpıcı bir stili, yani *hypsēlos* biçimini gerektirdiğini düşünmektedir. Bkz. Porter 2016: 216-217.

15. Aynı dönemde Romalı şair Horace de *Ars Poetica*'da ustaca yapılan kompozisyonu öne çıkarmıştır (Hor. *Ars*, 46-48). Benzer şekilde, Vergilius *hypsēlos* üslubunu kullanmış ve sözcüklerin kendisinden çok, daima onların kompozisyonunu önemsemiştir. Bkz. Conte 2007: 63-71.

16. Bu üç kompozisyon türü, stil türleriyle karıştırılmamalıdır. Kompozisyon türleri yazar ya da konuşmacının cümlelerin dizgesinde sözcüklerin ahenginin, ritminin ve sentaks uyumunun nasıl düzenleneceğiyle ilgilidir. Stiller arasındaki ayrımlar ise söyleyiş şekli ve söz söyleme sanatı üzerinedir. Kompozisyonun anlamın iletilmesinde fazla katkısı yoktur. Nitekim asil ve ağırbaşlı özellikteki yalın kompozisyon güzelliği amaçlarken, zarif olarak karakterize edilen akıcı tür ise hazzı hedeflemektedir. Karma kompozisyon çeşidi her ikisinden de unsurlar barındırmaktadır. Bu kompozisyon türlerini karşılaştıran ayrıntılı bir çalışma için bkz. Reid 1996: 49-54.

.....

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Dionysius of Halicarnassus, *Critical Essays*, Vol. I: *Ancient Orators, Lysias, Isocrates, Isaeus, Demosthenes, Thucydides*. (Çev. S. Usher), Harvard University Press, Cambridge, MA 1974 (Loeb Classical Library).

Dionysius of Halicarnassus, *Critical Essays*, Vol. II: *On Literary Composition, Dinarchus, Letters to Ammaeus and Pompeius*. (Çev. S. Usher), Harvard University Press, Cambridge, MA 1985 (Loeb Classical Library).

Horace, *Satires, Epistles, The Art of Poetry*. (Çev. H. R. Fairclough), Harvard University Press, Cambridge, MA 1926 (Loeb Classical Library).

Longinus, *On the Sublime: The Greek Text Edited after the Paris Manuscript with Introduction, Translation, Facsimiles and Appendices*. (Yay. W. R. Roberts), 2. Ed., Cambridge University Press, Cambridge 1907.

Pausanias, *Description of Greece*, Vol. I: *Books 1-2 (Attica and Corinth)*. (Çev. W. H. S. Jones), Harvard University Press, Cambridge, MA 1918 (Loeb Classical Library).

Modern Kaynaklar

Baker, D. 2004. "The Sublime: Origins and Definitions", *The Georgia Review* 58/2: 303-309.

Bowersock, G. W. 1985. "The Literature of The Empire: Strabo-Dionysius of Halicarnassus", P. E. Easterling ve B. M. W. Knox (yay.) *The Cambridge History of Classical Literature I: Greek Literature*: 642-646. Cambridge University Press, Cambridge.

Conte, G. B. 2007. *The Poetry of Pathos: Studies in Virgilian Epic*. Oxford University Press, Oxford.

De Jonge, C. C. 2008. *Between Grammar and Rhetoric*. Brill, Leiden/Boston.

De Jonge, C. C. 2012. "Dionysius and Longinus on the Sublime: Rhetoric and Religious Language", *American Journal of Philology* 133/2: 271-300.

De Jonge, C. C. 2014. "Style (*léxis*), Ancient Theories of", G. K. Giannakis (yay.) *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*", Vol. 3: 326- 331. Brill, Leiden/Boston.

Dodds, E. R. 1951. *The Greeks and the Irrational*. University of California Press, Berkeley.

Donadi, F. 2001. "Pseudo-Longinos", *Der Neue Pauly* 10: 513-516.

Doran, R. 2015. *The Theory of the Sublime from Longinus to Kant*. Cambridge University Press, Cambridge.

Gelzer, T. 1979. "Klassizismus, Attizismus und Asianismus", H. Flashar (yay.) *Le Classicisme a Rome, aux Iers siecles avant et apres J.-C.*: 1-55. Fondation Hardt, Geneve.

Grube, G. M. A. 1995. *The Greek and Roman Critics*. Hackett Publishing Company, Inc., Cambridge.

Hidber, T. 2006. "Dionysius of Halicarnassus: Historian of the 1st century BC", N. G. Wilson (yay.) *Encyclopedia of the Ancient Greece*: 228-230. Routledge, New York.

Innes, D. 2002. "Longinus and Caecilius: Models of the Sublime", *Mnemosyne* 55/3: 259-284.

- Kallendorf, C., C. Zelle ve C. Pries 1994. "Das Erhabene", G. Ueding (yay.) *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, Band 2: 1357-1362. De Gruyter, Auflage.
- Özaktürk, F. G. 2000. "Eski Yunan ve Roma'da Söz Söyleme Sanatının Üç Biçemi: Attike, Asia ve Rodos", *DTCF Dergisi* 40/1.2: 219-230.
- Porter, J. I. 2016. *The Sublime in Antiquity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Reid, R. S. 1996. "Dionysius of Halicarnassus's Theory of Compositional Style and the Theory of Literate Consciousness", *Rhetoric Review* 15/1: 46-64.
- Russell, D. A. 1995. "Introduction" (*On The Sublime için*), S. Halliwell, W. H. Fyfe ve D. C. Innes (yay. ve çev.) *Aristotle, Poetics; Longinus, On the Sublime; Demetrius, On Style*: 145-158. Harvard University Press, Cambridge, MA (Loeb Classical Library).
- Segal, C. P. 1959. "ΥΨΟΣ and the Problem of Cultural Decline in the De Sublimitate", *Harvard Studies in Classical Philology* 64: 121-146.
- Sönmez Yakut, A. 2017. "Augustus Dönemi Hellen Dünyasına ve Edebiyatına İlişkin Düşünceler", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 36/62: 75-87.
- Voit, L. 1934. *ΔΕΙΝΟΤΗΣ: Ein Antiker Stilbegriff*. Leipzig.
- Wisse, J. 1995. "Greeks, Romans and the Rise of Atticism", J. G. J. Abbenes, S. R. Slings ve I. Sluiter (yay.) *Greek Literary Theory after Aristotle: A Collection of Papers in Honour of D.M. Schenkeveld*: 65-82. Vu Univ Pr Amsterdam, Amsterdam.